УДК 372.878

Ярина Романчук, *аспірантка Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

СПІЛЬНА МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У МЕЖАХ ОРКЕСТРОВОГО КОЛЕКТИВУ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглядаються особливості спільної музично-виконавської діяльності в межах оркестрового колективу як важливого чинника професійної підготовки майбутнього вчителя музики; розкривається необхідність моделювання процесу педагогічної взаємодії в умовах навчального процесу ВНЗ.

***Ключові слова**: процес підготовки майбутнього вчителя музики, технологія колективного творчого виховання, комунікативний досвід, художньо-педагогічне спілкування, суб'єкти взаємодії,оркестровий колектив.*

Літ. 8.

Ирина Романчук

СОВМЕСТНАЯ МУЗЫКАЛЬНО-ИСПОЛНИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ПРЕДЕЛАХ ОРКЕСТРОВОГО КОЛЛЕКТИВА КАК ОДИН ИЗ АСПЕКТОВ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ К ПЕДАГОГИЧЕСКОМУ ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ

В статье рассматриваются особенности совместной музыкально-исполнительской деятельности в пределах оркестрового коллектива как важного фактора профессиональной подготовки будущего учителя музыки; раскрывается необходимость моделирования процесса педагогического взаимодействия в условиях учебного процесса ВУЗА.

***Ключевые слова:** процесс подготовки будущего учителя музыки, технология коллективного творческого воспитания, коммуникативный опыт, художественно-педагогическое общение, субъекты взаимодействия, оркестровый коллектив.*

Irene Romanchuk

JOINT MUSICALLY-PERFORMANCE ACTIVITY WITHIN THE LIMITS OF ORCHESTRAL COLLECTIVE AS ONE OF ASPECTS OF PREPARATION OF FUTURE MUSIC MASTER TO PEDAGOGICAL CO-OPERATION

In the article the features of joint musically-performance activity are examined within the limits of orchestral collective as important factor of professional preparation of future music master; opens up a necessity of design of process of pedagogical co-operation is in the conditions of educational process of INSTITUTE of higher.

***Key words:** process of preparation of future music master, technology of collective creative education, communicative experience, artistically-pedagogical intercourse, subjects of co-operation, orchestral collective.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень та публікацій. Розбудова вітчизняної системи освіти на засадах демократизації і гуманізації актуалізує соціальне замовлення на педагогів, здатних утілювати в життя пріоритети моральності, гуманістичного світосприйняття й культури спілкування. Особливою мірою це стосується майбутнього вчителя музики, одним із визначальних професійних завдань якого є виконання соціокультурної місії провідника в опануванні безмежного світу національного і світового музичного мистецтва, збагачення на цій основі духовного потенціалу школярів. У світлі вищезазначених тенденцій актуалізується необхідність розглянути процес підготовки майбутнього вчителя музики з тих позицій, що готовність до його майбутньої педагогічної взаємодії з учнями в якості керівника повинна формуватись ще в межах навчального середовища вищого навчального закладу. Створення адекватних педагогічних засобів формування комунікативного досвіду, різні форми організації навчальної діяльності, які розвивають

© Я. Романчук, 2011

особистість, виявлення психолого-педагогічних механізмів впливу колективної співтворчості на особистість – також є актуальними напрямами дослідження проблеми розвитку орієнтації вчителів музики на суб'єкт-суб'єктну взаємодію.

Проблема педагогічного спілкування та взаємодії дістала широке висвітлення в психолого-педагогічній літературі. Досліджувалися, зокрема, культура педагогічного спілкування й комунікативна майстерність учителя (Л. Виготський, І. Зязюн, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.); зміст і структура педагогічного спілкування (Г. Андреєва, Б. Ломов, С. Максименко, П. М'ясоїд, Б. Паригін, П. Петровська, В. Семиченко та ін.); психологічні механізми педагогічного спілкування (О. Головаха, Е. Коваленко, Н. Паніна та ін.); комунікативні вміння вчителя та їх структурні компоненти (В. Абрамян, О. Бодальова, Н. Бутенко, А. Годлевська, В. Кан-Калік, А. Капська, О. Леонтьєв, Л. Савенкова, Т. Фатихова та ін); дослідження професійної підготовки майбутнього вчителя (А. Алексюк, Н. Гузій, О. Глузман, О. Пєхота, О. Савченко, В. Семиченко, А. Сущенко, Г. Троцко, А. Хомич та ін.). У галузі музично-педагогічної освіти увага акцентується на різних аспектах професійного спілкування майбутнього вчителя музики: формування комунікативних якостей учителя музики (О. Апраксіна, Л. Арчажнікова, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова та ін.); спілкування на уроці музики (Н. Антонець); формування досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музики (І. Сипченко); професійне становлення вчителя в процесі спілкування з мистецтвом (В. Орлов).

Метою статті є спроба окреслити особливості педагогічної взаємодії як чинника професійної підготовки майбутнього вчителя музики; зокрема – розглянути процес навчання педагогічній взаємодії в умовах оркестрової колективної співтворчості як різновиду спільної музично-виконавської діяльності та складової професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу. Вихідна позиція нашого дослідження полягає в тому, що саме спілкування в межах спільної музично-виконавської колективної діяльності є основою педагогічної взаємодії. Перші елементи взаємодії, суб'єкти взаємодії, в якості яких можуть виступати учитель і учень, особистість і колектив та ін., здійснюють цей процес за допомогою і через спілкування. Ефективність будь-якої педагогічної взаємодії, організованої педагогом як на занятті, так і поза ним, зумовлена не тільки вибором предметних технологій чи методик, а й "умінням управляти емоційними контактами з учнями, творчо вибудовувати систему педагогічно доцільних взаємовідносин, конструктивно вирішувати протиріччя і конфлікти, що виникають. Професійність сучасного вчителя виявляється в тому, що комунікативні задачі він вирішує не стільки на інтуїтивному, скільки на свідомому рівні, спираючись на знання психолого-педагогічних закономірностей" [7, 7 – 8]. Тому одним із факторів, як зазначає М. Каган, що впливають на підготовку вчителя до педагогічної взаємодії, виступає діалогова структура спілкування, яке найяскравіше серед усіх видів мистецтва моделюється музикою [4, 152].

Автор вирізняє кілька можливих форм музичного діалогу. До них він відносить взаємодію окремих вокальних або інструментальних партій, коли є одночасне, а не послідовне звучання; творчу інтерпретацію, що передбачає взаємодію творця та співавтора-інтерпретатора, а також і сам процес слухання музики.

Розвиваючи ці думки, О. Рудницька обґрунтувала, що поняття "спілкування з мистецтвом" вже вказує на діалогічність. Вона розкрила сутність художнього спілкування через інтегральні якості міжособистісного і внутрішнього діалогу – комунікативності, емпатії, креативності, рефлексії [8, 207].

Спілкування детермінується як взаємодія двох чи більше людей, складний багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми (міжособистісне спілкування) і групами (міжгрупове), що зумовлюється потребами спільної діяльності й включає в себе як мінімум три різні процеси: комунікацію (обмін інформацією), інтеракцію (обмін діями) і соціальну перцепцію (сприйняття і розуміння партнера). Під час аналізу міжгрупового спілкування розкривається його соціальний зміст, який є засобом передачі форм культурного і соціального досвіду.

Г.М. Андреєва вважає, що спілкування – це об'єктивний процес взаємодії людей, котрих можуть пов'язувати різноманітні суб'єктні стосунки, воно спонукається спільною життєдіяльністю [1, 214].

Суб'єкт-суб'єктний підхід до проблеми спілкування долає одностороннє розуміння спілкування як форми чи виду діяльності. Б. Ломов указував на необхідність формулювання нового методологічного принципу – принципу спілкування як суб'єкт-суб'єктної взаємодії, базуючись на якому, спілкування є особливою самостійною формою активності суб'єкта [5, 282]. Спілкування

розуміється як форма взаємодії суб'єктів, котра мотивується їхнім прагненням виявити психологічні якості один одного й у ході якої формуються міжособистісні стосунки між ними. Під спільною діяльністю розуміються ситуації, за яких міжособистісне спілкування людей підпорядковується загальній меті – розв'язанню конкретних завдань [2].

Педагогічну діяльність будь-якого вчителя-предметника, а особливо вчителя-музиканта, неможливо розглядати поза поняття педагогічного спілкування. Ситуація спілкування тлумачиться як складний багаторівневий, багатогранний процес, що може виступати водночас і як взаємодія індивідів, і як їхній взаємовплив, і як співпереживання та взаємне розуміння.

Специфіка діяльності вчителя-музиканта зумовлюється злиттям у ній "педагогічного" і "художнього" елементів, що дозволяє визначити таке спілкування як художньо-педагогічне.

Як специфічна форма невербальної комунікації, музика взагалі, а оркестрове виконавство зокрема, є могутнім засобом впливу на особистість. Колективна форма занять оркестрового класу без перебільшення можна вважати справжньою педагогічною лабораторією, в якій в умовах навчально-виховного репетиційного процесу формується особистість майбутнього вчителя-музиканта. Творча атмосфера, втілення образно-емоційного змісту музичних творів дає можливість удосконалювати пізнавально-світоглядну, емоційно-вольову та дієву сфери особистості як студентів, так і викладачів-керівників, що потребує від суб'єктів цього процесу не тільки ділового, але й особистісного взаємопроникнення.

Колективна музична діяльність, на відміну від індивідуальної, не ізолює учасників один від одного, а навпаки, вимагає співпраці, взаємодопомоги, взаєморозуміння, співпереживання. Тому керівнику мистецького колективу конче важливо виховувати в учасників почуття партнерства, причетності до спільної діяльності, взаємовідповідальності. У такій формі педагогічної взаємодії вчителя-керівника і учнів визначаються їх діалогові стосунки.

Особистісно орієнтована технологія колективної творчої взаємодії та виховання, що утворюється в умовах роботи оркестрового колективу, дає можливість об'єднати як ділову так і міжособистісну сфери діяльності суб'єктів цього навчально-виховного процесу. Між викладачем (вихователем) та студентами (вихованцями) складаються в процесі діяльності суб'єкт-суб'єктні взаємини, в силу яких суб'єкти взаємодії рівною мірою почуваються відповідальними за якісне виконання поставлених завдань. "Саме суб'єкт-суб'єктний характер стосунків викладача і студента є такою моделлю взаємин, яка заперечує маніпулювання вихованцем, створюючи простір успіху та підтримки. Виховна ціль даної моделі полягає в тому, що вона є основою для того, щоб настанови викладача-куратора трансформувались у власні переконання студента і надавали їм необхідну смислоціннісну спрямованість" [6, 24].

Сьогодні студент бере участь у роботі колективу в якості виконавця, а ставши вчителем, він керує, організовує, творить спільно зі своїми учнями, створюючи умови для плідної роботи, яка організовує, робить душі дітей кращими. Розглядаючи вдосконалення педагогічної підготовки студентів та їх комунікативних якостей, Є.Б. Орлова дійшла висновку, що головна комунікативна функція вчителя – трансформація науки в навчальний предмет. Ця функція на думку автора, має включати комплекс педагогічних умінь, пов'язаних з: передачею інформації, регулюванням власної поведінки і діяльності учнів, педагогічною технікою спілкування, встановленням і підтримкою контакту з учнями.

У процесі колективної творчої діяльності розвиваються в єдності всі три сторони особистості: пізнавально-світоглядна (знання, погляди, переконання, ідеали), емоційно-вольова (почуття, прагнення, інтереси, потреби), діяльнісна (вміння, навички, звички, здібності, риси характеру), реалізуються різні функції виховної діяльності: вихователі передають готовий суспільно-цінний досвід вихованцям, ті оволодівають цим досвідом і створюють новий досвід разом з вихователями та під їх керівництвом: відбувається поєднання цього досвіду з попереднім, обмін поєднаним досвідом, його закріплення та акумулювання у вигляді позитивних традицій, подальший їхній розвиток [3].

Один із компонентів успішної творчої педагогічної взаємодії – трансляція невербальної поведінки вчителя музики на уроці та в репетиційній роботі. Дуже важливим є позитивний настрій учителя, коли його міміка, жести, рухи тіла підтверджують і транслюють цей стан на учнів – реципієнтів творчо-педагогічної взаємодії. Отже, під час роботи над тим чи іншим музичним, відбувається передача вчителем свого емоційного стану, розуміння музичних образів учням. При розучуванні, а особливо виконанні, головне навантаження при передаванні інформації припадає на руки вчителя-диригента. Саме тоді на 100% відбувається невербальна передача

інформації. За допомогою рук, а точніше мануальної, диригентської техніки, вчитель-диригент передає наступні засоби музичної виразності: темп, ритм, музичну динаміку, тембральну звукову забарвленість, що сприяє розумінню учнями загального характеру та образу твору. Звичайно, керівник оркестрового колективу повинен володіти високим рівнем професіоналізму, щоб учні не тільки його зрозуміли, а й відтворили той чи інший твір згідно з його загальним виконавським планом. Під час взаємодії з учнями велике значення має візуальний контакт. Коли вчитель звертається поглядом до кожного учня, він дає зрозуміти, що присутність кожного з них є дуже важливим. Таке відношення педагога спонукає до взаємодії, викликаючи в учасників колективу позитивні емоції.

Будь-яка музично-виконавська діяльність взагалі може бути розглянута в двох площинах: 1) як процес створення мистецьких цінностей; 2) як процес їх сприйняття, опанування. Зазначимо, що мистецтво у своїй сутності розраховане на майбутній діалог з реципієнтом (слухачем, глядачем, тощо), і тому сприймання і розуміння явищ людської культури тлумачиться як художнє спілкування. Активно-діалогова природа розуміння мистецтва бере свій початок в ідеях М. Бахтіна, який стверджував, що чужі свідомості не можна спостерігати, аналізувати, визначати як об'єкт, як предмет. З ними можна тільки діалогічно спілкуватися. Думати про них означає говорити з ними [2].

Висновки. Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновки, що підготовка вчителів музики потребує моделювання майбутньої діяльності, озброєння їх досвідом практичних відносин і стосунків у сфері обраної професії, вдосконалення засобів усвідомлення себе як суб'єкта педагогічної взаємодії. Мистецтво спілкування в межах виконавського колективу зумовлене трьома головними аспектами, а саме: 1) спілкування виконавців як споживачів художніх цінностей з особистістю митця; 2) спілкування із характерами та образами того чи іншого музичного твору; 3) спілкування між самими споживачами художніх цінностей. Звідси є очевидним, що виховання і навчання, прилучення до скарбниці музичної культури неможливе без постійного контакту з вихованцями, без міжособистісних контактів в площинах студент (учень) – викладач (учитель). У процесі художньо-педагогічного спілкування та взаємодії суб'єктивний світ одного індивіда розкривається для іншого, відбувається взаємний обмін думками, інформацією, інтересами, почуттями, діяльністю тощо.

У спільній творчості керівника оркестрового колективу і студентів-учасників цього колективу вирішуються не тільки предметно-практичні проблеми, а й розвивається сфера спілкування. У музичній практиці спілкування має свої особливості, зумовлені поєднанням власне естетичних, художньо-творчих, виконавських і рекреаційних завдань. Це зацікавленість суб'єктів перспективою спільної діяльності: спільне визначення проблеми; діалогічне обговорення умов і варіантів її виконання в ситуації рівноправності як співробітників; доброзичливе ставлення до різних підходів у розв'язанні проблеми; обов'язкове обговорення кожної думки; забезпечення можливості самовираження в спільному творчому процесі. Проте це не виключає самостійності пошуку учасниками аматорського хорового колективу, а навпаки, створює загальну евристичну атмосферу на репетиційних заняттях, на підготовчому етапі до концертного виступу або до участі в різних культурних заходах. Взаємотворчість здійснюється в різних спільних діях: організаційних, пізнавальних, пошуково-творчих, комунікативних, коригувальних, оцінних.

Звідси є очевидним, що виховання і навчання, прилучення до скарбниці музичної культури неможливе без постійного контакту з вихованцями, без міжособистісних контактів у площинах студент (учень) – викладач (учитель). У процесі художньо-педагогічного спілкування та взаємодії суб'єктивний світ одного індивіда розкривається для іншого, відбувається взаємний обмін думками, інформацією, інтересами, почуттями, діяльністю тощо.

Отже, спільна музично-виконавська діяльність майбутніх учителів музики в межах оркестрового колективу – це не тільки набуття ними тих чи інших музично-теоретичних та інструментально-виконавських навичок, не тільки інтелектуально-творчий діалог з авторами та героями творів, це специфічна модель міжсуб'єктної, або педагогічної взаємодії, яка сприяє збагаченню знань, умінь і навичок учасників спільної діяльності, задовольняє потребу в психологічному контакті, є механізмом відтворення подій, настроїв, координує зусилля суб'єктів навчально-виховного процесу.

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 376 с.

2. Бахтин М.М. Литературно-критические статьи. – М.: Художественная литература, 1986. – 541 с.

3. Зимняя И.Я. Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. второе, доп., испр., перераб. – М.: Логос, 2000. – 384 с.

4. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубьективных отношений. – М.: Политиздат, 1988. – 320 с.

5. Ломов Б. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – 443 с.

6. Пєхота О.М., Середа І.В. Педагогічна майстерність викладача с позицій суб'єктного підходу // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. наук. праць / За заг. ред. Н.Г. Ничкало. – Харків: НТУ "ХПІ", 2007. – 664 с.

7. Рыданова И.И. Основы педагогического общения. – Минск.: Беларусская наука, 1998. – 319 с.

8. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. – К.: НПУ, 1997.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2010

УДК 784

Зінаїда Остафійчук, *доцент кафедри хорового та оперно-симфонічного диригування Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка, заслужена артистка України*

ПОГЛЯД НА МЕТОДОЛОГІЮ ХОРОВИХ ДИРИГЕНТІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ В ЦАРИНІ ДИТЯЧОЇ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ

У цій статті робиться спроба висвітлити досвід диригентів дитячих хорів ЗСА та Канади останньої третини XX століття, присвячений дуже вузькій темі, а саме: становленню та розвитку дитячого голосу у наймолодшому віці (6 – 10 років).

Ключові слова: *диригент, дитячий хор, фортепіано, звук, співак, репертуар.*

Літ. 5.

Зинаида Остафийчук

ВЗГЛЯД НА МЕТОДОЛОГИЮ ХОРОВЫХ ДИРИЖЕРОВ СЕВЕРНОЙ АМЕРИКИ В ОБЛАСТИ ДЕТСКОЙ ХОРОВОЙ КУЛЬТУРЫ

В этой статье делается попытка осветить опыт дирижеров детских хоров ОСА и Канады последней трети XX века, посвященный очень узкой теме, а именно: становлению и развитию детского голоса в молодом возрасте (6 – 10 лет).

Ключевые слова: *дирижер, детский хор, фортепиано, звук, певец, репертуар.*

Zinaida Ostafiychuk

VIEW ON THE METHODOLOGY CHORAL CONDUCTOR OF NORTH AMERICA IN TSARINA CHILD CHORAL CULTURE

This article attempts to highlight the experience of children's choirs, conductors and Canada ZSA last third of XX century on the very narrow topic, namely: formation and development of children's voices in the youngest age (6 – 10 years).

Key words: *conductor, childre's choir, piano, sound, the singer's repertoire.*

Постановка проблеми. Українська дитяча хорова культура нашого часу має чудовий практичний досвід, особливо цікавими і серйозними є такі дитячі хори, як "Щедрик", "Світанок" (м. Київ), "Дударик", "Писанка" (м. Львів). Але на жаль, описати методологію такого прекрасного хорового досвіду нашим диригентам не вистачає часу і тому кожне нове покоління хормейстерів змушене у своїй творчій праці, озброївшись більше інтуїцією, а ніж осмисленними знаннями методології в царині дитячого хорового співу, починаючи власні пошуки з початку.

Звичайно в Українській дитячій хоровій методології є певний ряд наукових напрацювань, але те що я побачила, ознайомившись з досвідом хорових диригентів ЗСА та Канади останньої третини XX ст., додало багато цікавого і нового в мою хормейстерську практику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Працюючи з хорами в Канаді (1988 – 1992 р.р.)